

IV

MĚSTSKÝ STÁT A FLORENTSKÁ REPUBLIKA U GUICCIARDINIHO

Ideologické aspekty Storie Fiorentine

Guicciardiniho florentské dějiny jsou v dějinách historiografie označovány za dílo vskutku epochální. Guicciardini v nich překonal nejen analistiku, jež byla běžná ve středověkých kronikách a jíž se přidrželi koneckonců i humanisté, nýbrž i humanistickou historiografii. Dílo se jeví jako novum nejen obsahem, ale i formou.

Nešlo rozhodně o náhodu. Působila zde nepochybně skutečnost, že se humanistická historiografie ocitla v krizi po nástupu Mediceů a že antické republikánské dědictví, jež pronikalo do děl vynikajících florentských humanistů typu Lionarda Bruniho, Poggio Braccioliniho bylo v medicejském období relativizováno, že základní kategorie, jichž toto dějepisectví používalo a které nepochybně měly idealizační etizující charakter a odpovídaly duchu a podstatě republikánských institucí, byly znehodnoceny spolu s deformací těchto institucí samých.

Vlastní humanistická historiografie se soustřeďovala především na vypsání minulosti. Velkou pozornost věnovala např. počátkům Florencie, odvození jména a původu Florencie. Soudobými událostmi se humanisté zabývali spíše ve své korespondenci než v historických dílech. Ideálem humanistů typu Salutatiho a Bruniho byla římská historiografie republikánského období. V ní viděli vzor pravé historiografie.

Revoluční převrat roku 1494 ve Florencii však ukázal, že lze stěžít humanistický vzor historiografie snadno obnovit. Výjimku snad tvoří dílo Cerretaniho *Istorie fiorentine*, které bylo napsáno skoro ve stejné době jako florentské dějiny Guicciardiniho.¹ Jinak bylo v době Guicciardiniho zřejmé, že se na základě antických představ dala těžko stmelit jednota města, jehož vnitřní organismus se zmítal v zápase mezi jednotlivými skupinami finanční oligarchie a středního měšťanstva. Nebylo již třeba idealizace městského státu pomocí neproblematických antických představ, naopak bylo nutno zaujmout stanovisko k soudobým politickým událostem. Stačí vzít do rukou Savonarolovy spisy z období počátku florentské republiky a pochopíme, jak „obecné“ — máme-li mluvit v duchu Hegelovy Fenomenologie ducha — vítězilo v politické rovině nad jednotlivým; jak morálně politický aspekt přehlušil aspekt historický. Nebylo tedy náhodné — naopak, jde zřejmě o přímou zákonitost — skutečnost se bude opakovat v novověkých dějinách ještě několikrát — že pole historie bylo vyhrazeno v období republiky především stoupencům konzervativní ideologie, která v historii hledala jednak možnost korektur současných politických poměrů, jednak i možnost ospravedlnění svého dřívějšího jednání (tj. především spolupráce s Medicei). Dodejme, že korektura byla zamýšlena především z hlediska vlastních potřeb třídy či vrstvy, kterou historikové zastupovali. Historická díla mají charakter, můžeme-li tohoto termínu použít, dějin současnosti. U Cerretaniho narážíme na jakousi typologii situací — Cerretanni např. vede

paralelu mezi obdobím Florencie po pádu vévody athénské (vláda grandů) a situací po svržení Mediceů nebo paralelu mezi velkou radou a různými staršími „consigli“, mezi tehdejšími třídními boji a boji v minulosti Florencie. Právě tak se v Cerretanniho díle rýsuje nový aspekt, který se stane rozhodujícím i pro Machiavelliho, tj. využít dějin minulých k osvětlení dějin současnosti.

V tomto kontextu musíme chápat i Guicciardiniho Florentské dějiny.² Rok 1508, k němuž se datuje jejich původní koncept, představuje termín ad quem celého procesu vyprávění Guicciardiniho názoru. Fakticky byly výplodem ideologického impulsu, jenž vyšel z události ve Florencii let 1499, z období, jež je současnými historiky zcela oprávněně označováno jako období krize florentské republiky. Podrobnější rozbor tohoto období by ukázal, že se v krizi střetly zájmy dvou různorodých skupin, finanční oligarchie na straně jedné a sil popolo na straně druhé. Florentské střední měšťanstvo (popolo) usilovalo o omezení institucí, jež byly v rukou florentské oligarchie (především tzv. rady deseti, jež rozhodovala o mnoha záležitostech florentské zahraniční politiky). Představitelé florentské oligarchie se naopak snažili získat zpět ztracené pozice, chtěli omezit instituci velké rady a zřídit dokonce novou instituci, jež by zaručila kontinuitu florentské ústavy. Právě tyto rozpory způsobily, že některé aristokratické rody, které se původně smířily s republikou, počaly opět doufat v restauraci Mediceů. Odtud i vyhranění negativního poměru k republikánským institucím u příslušníků florentské oligarchie. Je konečně známo, že krize skončila r. 1502 kompromisem, zvolením gonfaloniera a la vita, ale kompromis se ukázal dočasný. Soderini, který zastával funkci gonfaloniera, nebyl ochoten zastávat jen zájmy aristokratů; naopak vystupoval navenek jako zastánce práv „popolo“. Je pochopitelné, že se z těchto důvodů florentská oligarchie, k níž konec konců patřil i Guicciardini, zaujímal k Soderinimu negativní stanovisko. Dokladem toho jsou Guicciardiniho názory.

Guicciardiniho dějiny nepředstavují tedy jen empirické vypsání událostí. Sám název Istorie se dostal do textu vlastně později (u Canestriniho, který je poprvé publikoval) Guicciardiniho Florentské dějiny jsou tedy, jak říká, příznačné Vittorio Caprariis především dílem politické kritiky.³

Jak řečeno, byl Guicciardini ve srovnání s Machiavellim od počátku především historikem přítomnosti. Látkou ze starších florentských dějin se zabýval pouze výjimečně. Vypsání starších florentských dějin zůstalo u něho prakticky torzem, i když prozrazujícím velké schopnosti kritické, především v kapitole, v níž pojednává o počátcích Florencie.

Poněkud obšírněji se Guicciardini dotkl historických otázek ve druhém pokusu o zpracování florentských dějin, kde se zběžně zabýval florentskými dějinami od konce 14. století a kde zkoumal i zrod mechanismu medicejské moci.⁴

Vyhraněný konzervativní prezentismus vedl Guicciardiniho k dějinám jeho doby. Guicciardini zdaleka nechtěl vypsát jen to, co se stalo, nýbrž si kladl všude otázku po smyslu soudobých událostí, přičemž smysl těchto událostí viděl vždy v souvislosti se svými vlastními osudy. Pokud uvádí některé historické analogie, činí tak jen proto, aby lépe porozuměl současné skutečnosti.

Přitom se ovšem Guicciardini plně ztotožňuje s florentskou oligarchií, jež prokázala četné služby Mediceům, aniž kdy patřila mezi přímé jejich stoupence. Proto posuzuje florentskou republiku (1494–1512) podle toho, jak se zachovala k jednotlivým občanům, pocházejícím z jejich řad.

Ježto Guicciardini nemohl postoj florentské republiky k této složce obyvatelstva hodnotit kladně, pronikají do jeho dějin Florencie mnohé, přímo katastrofální ná-

lady. Jejich 'reálný základ možno hledat v Guicciardinioho názoru, že republika zcela oprávněně nedůvěřovala občanům, kteří se spojili s medicéjským panstvím. Guicciardini si často stěžuje, že tato garnitura občanů, řadící se k oligarchii, je neustále obviňována z protilidových úmyslů.

Dovozuje pak s jistou dávkou demagogie, že se v lidovládách vždy nedostatky svalují právě na lidi, jež příznačně nazývá „uomini da bene“, „cittadini savi e di qualità“. Sám navrhuje takové změny v ústavě, jež by prakticky vydaly vládu v městě do jejich rukou. To je smysl i jeho různých úvah o reformách, které se projevují i v „Storie fiorentine“.⁵

Guicciardini sám na svém vlastním příkladě ukázal. že aristokracie, s níž se ztotožnil, je vcelku schopna i četných kompromisů s republikánskou formou vlády, ale ovšem zároveň i ochotna vyrovnat se s jinými formami vlád. Naproti tomu se Guicciardini netají názorem, že republika je především záležitostí středního měšťanstva (popolo). Snižuje proto záměrně ony příslušníky aristokracie, kteří se postavili na pozice lidovlády, a tvrdí, že tak učinili ze ctižádostivosti.⁶

Guicciardinioho poměr k republice není přímočarý. Nikdy nebojuje proti republice přímo, ale neustále zdůrazňuje potřebu vnitřních reforem státu, pro něž má sloužit jako vzor benátská ústava. Četné reformy by měly umožnit, aby se republika stala vysloveně záležitostí aristokratickou. Po vzoru Benátek by měl být zřízen v ní senát, který by plně ovládal jednání ve velké radě („consiglio grande“).⁷

Guicciardini byl ochoten připustit i jiné formy vlády, jimiž by se dala upevnit moc aristokracie. Po této stránce je velmi příznačný Guicciardinioho poměr k úřadu vrchního korouhevnicka (gonfalonierátu). Ačkoli v době, kdy psal *Istorie Fiorentine*, byl vrchním gonfalonierem Soderini, který byl cílem mnoha Guicciardinioho útoků, přesto Guicciardini věří, že by gonfalonierát mohl zaručit i nároky dosud vládnoucí oligarchie. Rozhodující je ovšem podle Guicciardinioho to, aby moc gonfaloniera nenarostla natolik, aby se stala nebezpečnou samé aristokracii. Proto si vcelku představuje úlohu gonfaloniera po vzoru starších florentských podestů. Podle Guicciardinioho pojetí by např. vrchní gonfalonier neměl mít více funkcí v městě, jeho synové by neměli býti voleni do vyšších úřadů, jeho příbuzní by neměli být ani členy signorie. Mimoto to gonfalonier podléhal i rozhodnutí velké rady a mohl být velkou radou zbaven své funkce, kdyby se proti němu vyslovily dvě třetiny jejich členů.⁸

V těchto návrzích se obráží i poměr Guicciardinioho k hegemonii popolo, kterou prosazoval Soderini. Guicciardini mu vytýká, že obsadil úřady svými lidmi, že tak dosáhl většiny ve velké radě a že si vybíral neschopné spolupracovníky, aby lépe mohl prosazovat své názory apod.⁹

Tak tedy vypadá základní třídní postoj, který určuje metodologický přístup Guicciardinioho nejen k soudobé historické látce, nýbrž k historii vůbec. Předně Guicciardini používá některých kategorií, jimiž je možno záměrně snížit revoluci a republiku. Mnohdy opakuje, co o demokracii vyslovil již Aristoteles.¹⁰

Na druhé straně zkoumá Guicciardini příčiny, jež vedly k převratu ve Florencii r. 1494; odtud cenná analýza vnitřních forem medicéjského panství, jakož i zahraniční politiky Mediceů. S Aristotelem sdílí Guicciardini i základní psychologický přístup k revoluční skutečnosti. Ve shodě s Aristotelem považuje za jednu z příčin revoluce neustálou snahu lidu hledat něco nového. Stejně jako Aristoteles, vidí i on příčiny revoluce též v chybách a v omylech staré vlády (např. v omylech Piera Medicea).¹¹ Konečně s Aristotelem sdílí i negativní ocenění úlohy lidu. Lid, který se dá do pohybu, podle něho vše ničí.

Četné obecné kategorie nabývají však u Guicciardiniho konkrétně historického a konkrétně politického obsahu. I v *Storie fiorentine* je to možno ukázat na jeho pojetí „míru“ ve státě, Guicciardini chápe vnitřní mír z hlediska dorozumění, smíření s protivníkem a prakticky relativizuje ono pojetí míru, jež se ustálilo ve starším komunálním zákonodárství.¹² Konkrétní smysl těchto úvah spočívá v tom, že Guicciardini žádá na jedné straně rehabilitaci oněch občanů, kteří byli postiženi tvrdými opatřeními medicejského panství, na druhé straně však i odstranění těch významných institucí, jež byly pro toto panství charakteristické. Tak nutno chápat jeho obavy, co se stane s vlastními přívrženci Piera Mediciho v období republiky (1494—1512), co si počnou ti, kteří měli z medicejského panství prospěch.¹³

U Guicciardiniho se dále projevuje značný stupeň relativismu a pragmatismu. Guicciardini je dále, na rozdíl od Machiavelliho, odpůrcem jakýchkoli vnitřních rozporů ve společnosti, zastává zásadu obezřetné zahraniční politiky, ježto omyl v zahraniční politice může mít velmi neblahé vnitřní důsledky.

Politické názory Guicciardiniho můžeme si v plném dosahu objasnit na jeho postoji k Savonarolovi, k velké radě florentské republiky a k vrchnímu gonfalonierovi Soderinimu.

Pokud jde o Savonarolu, hledá Guicciardini v jeho učení prvky reformační i humanistické. Ukazuje, že Savonarola dovedl velmi dobře tyto dvě stránky sloučit. Konkrétně hodnotí velmi vysoce jak jeho znalosti filosofické, tak i znalosti Písma. I spojení náboženské eschatologie s politikou mělo podle Guicciardiniho u Savonaroly velmi konkrétní smysl.

Guicciardini ukazuje, že Savonarola útočil proti církvi proto, že v ní viděl příčinu nesčetných pohrom, jimiž byla postižena Itálie. Politická eschatologie pramenila u Savonaroly právě z vědomí pohrom, do nichž se řítila v současné době Itálie a jež vyvrcholily v tzv. válkách o Itálii.

Guicciardini oceňuje na názorech Savonarolových to, že nepodlehł této nihilistické eschatologii úplně, že plně věřil v úspěchy Florencie, např. i v to, že Florencie dobude Pisy, že se florentský stát upevní apod. Mluví dokonce s velkým obdivem o Savonarolově myšlence lidového státu, i když tyto Savonarolovy představy nesdílí.¹⁴

Konečně je si Guicciardini vědom i vnější příčiny Savonarolovy tragédie. Savonarola nedovedl dostatečně ostře zakročit proti františkánům, poštvál proti sobě příslušníky vládnoucí florentské oligarchie i všechny občany, kteří si zvykli na určitý životní standard.¹⁵

Nesmírně poučné jsou i Guicciardiniho úvahy o metodách, jichž používali Savonarolovi protivníci, dále i analýza demagogie, již proti Savonarolovi využívali. Vytýkali mu totiž, že nezastupuje objektivní tendenci historického vývoje, že jeho plány trpí subjektivní vykonstruovaností. Líčili Savonarolu jako člověka ctižádostivého a znehodnocovali dosah jeho politického jednání. Guicciardini přímo obviňuje Savonarolovy odpůrce, že mu záměrně přisoudili fantastické osobní plány. Obvinili ho např., že chce svolat obecný koncil a dát se zvolit papežem.¹⁶

Takovéto výtky proti Savonarolovi Guicciardini však zdaleka nesdílí, ba naopak, vidí v Savonarolovi ztotožnění ctnosti.¹⁷ Podotýká výslovně, že by se stěžl nalezl jiný člověk, který by vynikal takovou mírou ctností jako Savonarola. Plně souhlasí i s plány Savonarolovými, dokonce i pokud jde o zřízení velké rady „consiglio grande“, a to především proto, že právě velká rada by mohla velmi snadno urovnat vnitřní rozbroje. Právě velká rada měla pomoci omezit vnitřní rozpory ve Florencii.¹⁸

Tím vším ovšem nemá být řečeno, že Guicciardini plně souhlasil s demokratickými opatřeními navrhovanými Savonarolou. Schvaloval především ty jeho akce, jež nebyly příznačné pro politiku popolo a jež naopak vycházely vstříc někdejšímu stoupcům Mediceů. Tak např. kladně oceňuje, že Savonarola zabránil pronásledování stoupců Mediceů, jež by podle názoru Guicciardiniho neobyčejně florentskou republiku poškodilo, ježto stoupcenci Mediceů byli podle Guicciardiniho lidé rozumní.¹⁹

Pokud jde o velkou radu „consiglio grande“, nebojuje Guicciardini proti ní frontálně, avšak snaží se její účinnost omezit užším výborem, který by předběžně prodjednal návrhy přicházející do velké rady. Takovým výborem rozumí nepochybně senát, v němž by byla zastoupena vedoucí složka florentské společnosti. Jeho členové by měli být voleni především z představitelů nejvyšších úřadů.²⁰

Guicciardini tedy v zásadě nekritizuje způsob voleb, který se již dříve uskutečňoval v praxi italských komun. Pokud jde o detailní směrnice, jimiž se měly tyto volby regulovat, stěží bychom nalezli rozpor mezi stanoviskem Guicciardiniho a praxí, běžnou z období florentské republiky. Tak např. vyslovuje souhlas, aby z voleb byli vyloučeni i příbuzní kandidátovi apod. Mimoto najdeme u Guicciardiniho řadu postřehů o skutečných obtížích, které souvisely se složením velké rady. Guicciardini uvádí např. jako příčinu nezdaru mnoha volebních akcí velký počet jejich členů.²¹

Názory Guicciardiniho na velkou radu — zvýšení její provomoci považuje fakticky za dílo Savonarolovo — mají vysloveně konzervativní charakter. Guicciardini např. kladně hodnotí, že velká rada zajišťovala majetkovou způsobilost občanů.²²

Za progresivní považuje Guicciardini i likvidaci některých institucí z období Mediceů, uskutečněnou právě velkou radou. Tak např. považuje za velkou zásluhu Savonarolovu, že přenesl moc dvaceti „accoppiatori“ na velkou radu. Na druhé straně však kritizuje její velkou pravomoc, pokud šlo o volby do úřadů; fakticky skoro všechny úřady byly voleny v rámci velké rady. Guicciardini podotýká, že se tak nemohla zajistit kvalita úředníků. Teprve později se prosadila zásada, že se k důležitým věcem dostali lidé, kteří dovedli nejen rozhodovat, ale byli nadto i praktičtí. Totéž lze říci i o obsazování úřadů gonfaloniera a „výboru deseti“.²³

Konečně Guicciardini poukazuje na řadu nedostatků florentského republikánského systému, především na to, že volební systém mohl být velmi dobře sabotován některými vrstvami florentské společnosti. Tím byla značně omezována nejen možnost konat volby, ale i výkon jakýchkoli vládních funkcí.²⁴

Je však nutno poznamenat, že Guicciardini viděl některé souvislosti naprosto přesně. Vyslovuje např. domněnku, že nedostatky volebního systému v současné republice vyvolávají restaurační tendence;²⁵ na jiných místech ovšem skutečnosti ideologicky přikrašluje a tvrdí, že hlavně takovýto volební systém vyvolal u florentské aristokracie nepřívznivý postoj k republice. V tomto postoji se ovšem u Guicciardiniho projevuje silný osobní konzervativismus, obrážející se v řadě invektiv proti lidu a v obecných poučeních, která vyvozuje pro politickou činnost vůbec. Guicciardini tvrdí, že lid, který se jednou dá do pohybu, všechno ničí; přátelé se od intelektuálních původců jeho akcí odvracejí a ti pak sami utrpí velké škody. Guicciardini připouští, že příští vývoj jim dá sice mnohdy za pravdu, ale revize přichází obyčejně už velmi pozdě a nikomu už život nevrátí.

Odtud vyvozuje Guicciardini závěr, že občané nemají usilovat o zvrát poměrů, vede-li se jim dobře a mají-li rozumný podíl na státních záležitostech. Jestliže však

přesto nechtějí rezignovat na reformní plány, musejí se alespoň vyvarovat takových politických akcí, v nichž není záruky, že budou skutečně úspěšné. Musí si uvědomit, že tam, kde je mnoho nepřátel, dá se jen velmi těžko počítat s úspěchem.²⁶

Guicciardini vytýkal např. Soderinimu, že příliš podlehl zvyklostem lidu, že nekonzultoval tzv. „pratiche“, které byly dříve poradním orgánem Mediceů, nýbrž že se naopak opíral o kolegia, jež byla obsazena lidmi malého formátu. Tím si lze vysvětlit, proč mohl vykonávat tak obrovský vliv.²⁷

Nevýhodou tohoto celého systému ovšem bylo to, že se prozradily mnohé záležitosti, jež měly být utajeny. Právě v kolegiích byla k tomu nejlepší příležitost. Guicciardini považuje za Soderiniho chybu, že se úmyslně stranil lidí, kteří spolupracovali s Medicei. Hlavní důvod všech těchto výtek byl v tom, že Guicciardini v Soderinim viděl především představitele politiky „popolo“, tj. řemeslníků a obchodníků. Útočí např. proti řemeslníkovi Puccinimu,²⁸ mluví o něm jako o svéhla- vém a tvrdošijném člověku a negativně ho hodnotí především proto, že byl úhla- vným nepřítelem florentské oligarchie, tj. tzv. „cittadini principali“, z nichž se měli rekrutovat poradci Soderiniho.

Guicciardini dále zaměřil řadu svých vývodů proti vlastnímu mechanismu republiky, proti častým změnám ve složení signorie a kolegií. Neustálé změny v úra- dech vedly podle Guicciardiniho k tomu, že se každý stal o svůj úřad, tak jako by patřil někomu jinému. Vláda popolo nesnášela dále schopnější a zámožnější lidi v úřadech, členové vlády postrádali dobrých kvalit a uvážlivosti. Nedovedli rozeznat, co je podstatné, mnoho věcí vyzradili, a to vše vedlo k pasivitě v osobním postoji, který byl zvyšován i naprostou neschopností orientovat se ve vývoji udá- lostí.²⁹

Konečně se republika nedovedla vyrovnat ani s nedostatky peněžního hospodář- ství. Peníze se vyčerpaly dříve, než byly investovány. Co se dříve mohlo spravit sto dukáty, na to později nestačilo ani sto tisíc dukátů. To vedlo k úpadku financí, k růstu daní a obecné destrukci.³⁰ Guicciardini v tom vidí i příčiny rezignace mno- hých lidí na politický život. Příslušníci aristokracie svolovali k své volbě do funkcí jen tehdy, když je nemohli odmítnout.

V Guicciardiniho pojetí Dějin florentské republiky se objevují všechny typické rysy jeho pozdějších názorů na stát a společnost. Je to na prvním místě odpor k vlastní vládě popolo, který se však neprojevuje v přímé její negaci, nýbrž spíše v relativizaci jejích základních cílů. Relativismus se u Guicciardiniho spojuje s psy- chologismem a popřením hlubších zákonitostí společenského vývoje. Guicciardini „rozpouští“ tyto zákonitosti nebo — lépe řečeno — konstanty v empirickém histo- rismu, v charakteristice postojů v psychologické drobnomalbě. Mohli tedy u něho čerpat poučení mnozí historici doby pozdější, kteří se musili vyrovnat během svého života s různými formami vlády.

Závěrem si můžeme položit otázku, do jaké míry se Guicciardinimu podařilo zobrazit a analyzovat základní historické události a historické procesy, jinými slovy, zda jeho tendenční konzervativně historické myšlení bylo s to proniknout k pod- statě společenského dění.

Odpověď na tuto otázku je ovšem ztížena tím, že vlastně s výjimkou Nardiho *Istorie della città di Firenze* nemáme florentské dějiny, jež by reflektovaly udá- losti 1494—1512 z pozic popolo.³¹ Velmi bohatý materiál, který je obsažen v tzv. „pratiche“ a který byl zpracován N. Rubinsteinem a F. Gilbertem,³² je tendenční, ježto ti, kdož v „pratiche“ diskutovali, byli především příslušníky aristokracie. Stanovisko ideologů „popolo“ můžeme plně rekonstruovat na základě některých

politických dialogů, v nichž vystupují stoupenci republiky a vlády popolo, pokud ovšem jejich názory nejsou úmyslně nadsazeny, především z Guicciardiniho Dialogu o florentské ústavě a z dialogu Bartolomea Cerretaniho *Storia in dialogo della mutatione in Firenze*. Vcelku se ukazuje, že pravdivost je vyslovené tendenci obětována všude tam, kde je Guicciardini proti událostem nebo osobnostem zaujat. To možno např. říci o Guicciardiniho ocenění Soderiniho. Soderini zdaleka nebyl mluvčím popolo. Dá se dokonce ukázat, že řada opatření, jež proklamoval, byla přímo proti popolo zaměřena. Sám chtěl stát nad stranami a kde mohl, tlumil návrhy, jež vycházely z řad popolo. Guicciardini byl proti němu zaujat především proto, že brzdil reformní plány aristokratů, ony plány, jejichž myšlenkové resumé podal Guicciardini ve známém *Discorso di Logrognò*.

Mnohem pravdivěji vystihuje Guicciardini Savonarolu. Pravděpodobně proto, že vystoupení Savonaroly spadá před již uvedenou krizí 1499–1502, tedy do období, kdy se rozpor mezi středním měšťanstvem a oligarchií nestal ještě antagonistickým. Proto Guicciardini bere Savonarolu do ochrany i před jeho odpůrci. Tento fakt sice překvapuje, ale na druhé straně si musíme uvědomit skutečnost, že obdobné stanovisko zaujímá k Savonarolovi i Cerretani, který ho exkulpoval z nařčení odpůrců, kteří mu přičítali úmysl, že se chtěl stát neomezeným vládcem v městě.³³ Cerretani jde fakticky dále než Guicciardini a připouští, že tento nový akt by byl možný, měla-li býti prosazena ve Florencii reforma.

Obecně je možno říci, že Guicciardini dodržuje tendenčně třídní přístup k historickým událostem, přesto anebo právě proto mohl odhalit některé skryté stránky politické zkušenosti, dokonce ony aspekty historické skutečnosti, které nutně ignorovala ideologie popolo. Platí to jak o analýze třídnosti jednotlivých státních orgánů, tak i o pohledu na procesy ekonomické, jimž ideologie popolo nevěnovala dostatečnou pozornost.